

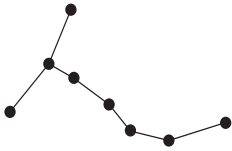
PAULINA CHIZIANE

Prvá žena

PRÍBEH O POLYGAMII

Preklad Zuzana Greksáková

portugalský
inštitút

PAULINA CHIZIANE
PRVÁ ŽENA
PRÍBEH O POLYGAMII

Z portugalčiny preložila Zuzana Greksáková

portugalský
inštitút ●

u. fond
na podporu
umenia

 **REPÚBLICA
PORTUGUESA**
CULTURA
DIREÇÃO-GERAL DO LIVRO, DOS ARQUIVOS E
DAS BIBLIOTECAS

C **CAMÕES**
INSTITUTO
DA COOPERAÇÃO
E DA LÍNGUA
PORTUGAL
MINISTÉRIO DOS NEGÓCIOS ESTRANGEIROS

 **instituto
português**
portugalský inštitút

Preklad a publikáciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.
Vydanie diela finančne podporili DGLAB/Kultúra a Camões, IP – Portugalsko.
Obra apoiada pela DGLAB / Cultura e pelo Camões, IP – Portugal.

Prvá žena – príbeh o polygamii

Niketche: Uma história de poligamia

Copyright © Paulina Chiziane, 2002

by arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh.

Nicole Witt e. K., Frankfurt am Main, Germany

Preklad a predslov © Zuzana Greksáková

Projektový manažment Zuzana Chudíková

Zodpovedná redaktorka Katarína Jusková

Grafický návrh obálky Júlia Molčanová

Grafický návrh sadzby Aurélia Garová

Grafická úprava Eva Belláková

Slovak edition © Portugalský inštitút

Bratislava 2021, portugal.sk

Tlač EXPRESPRINT s.r.o., Partizánske

Printed in the Slovak Republic

ISBN 978-80-99967-08-4

PAULINA CHIZIANE

Prvá žena

PRÍBEH O POLYGAMII

*Žena je ako pôda.
Bez semena, bez závlahy sa z nej nič nezrodí.*

Príslovie z mozambickej provincie Zambézia

PREDSLOV

Paulina Chiziane vyrastala v turbulentnom období koloniálnej a občianskej vojny a jej tvorba je rovnako militantná ako história Mozambiku. Sama bola aktívnou členkou odbojového hnutia FRELIMO, a hoci sa jej politika neskôr sprotivila a presedlala na písanie, vo svojich románoch naďalej bojuje za práva žien, za ich postavenie v spoločnosti, za oslabenie patriarchy. A často na to používa zakázané a tabuizované slová bez ohľadu na politickú korektnosť. Aj preto ju prekvapilo, keď jej editor poslal román *Prvá žena – príbeh o polygamii* (*Niketche. Uma história de poligamia*) rovno do tlače bez väčších zásahov. Paulina neskôr priznala, že chcela problematické časti vyhodiť, editor ju však ubezpečil, že práve tie sú skutočným srdcom knihy. A tak sa v príbehu o Rami stretávame s neskrývanými sexuálnymi túžbami, debatami o ženských pohlavných orgánoch a návodmi, ako uspokojiť muža. Ženské telo je podľa autorky zbraňou, no len v severskej matrilineárnej spoločnosti ju môže žena použiť vo svoj prospech. Ženské pohlavné orgány tam považujú za posvätné, a tak sa k nim aj pristupuje, keďže „v žene prebývajú semienka večnosti“. Naopak, v južanskej patrilineárnej spoločnosti sa na rodidlá nazerá ako na hriech. A práve týmto rozdielom sa do hĺbky venuje vo svojom románe, proti ktorému sa po jeho vydaní v roku 2002 vzniesla vlna kritiky. Mozambickí konzervatívni akademici Paulinu obviňovali, že do africkej literatúry vnáša svoj feminizmus, nehovoriac o tom, že si dovolila dopriať „happy

end“ ženskej postave, a nie mužskému „hrdinovi“. Dnes o jej knihách prednášajú.

Autorka, rovnako ako aj iní africkí spisovatelia a spisovateľky, o sebe rada hovorí, že je len rozprávačkou príbehov, a tak vo svojich dielach mieša ústnu tradíciu s písanou literatúrou. Používa na to výrazy z miestnych jazykov, ignoruje pravidlá spisovnej portugalciny a často strieda prítomný čas s minulým. V románe sa stretávame aj s kritikou katolíckej cirkvi a odkazmi na Bibliu – Paulina sa často prihovára priamo Bohu a prispôsobuje si známe modlitby. Jej próza má poetický nádych aj vďaka početným – a často absurdným – metaforám, opakovaniam a rýmom. Ako sama o románe raz povedala: „*É um livro muito maluco.*“ (Je to riadne šialená kniha.)

A ak sa pýtate, či polygamia v Mozambiku stále existuje, odpoveď znie áno. Môžu za to najmä roky ozbrojených konfliktov, v ktorých prišli o život najmä muži, a tak v krajine pretrváva nepomer medzi ženskou a mužskou populáciou.

Zuzana Greksáková

1

Kdesi nablízku sa ozve rachot. Bomba. Nášľapná mína. Možno sa vracia vojna.

Rozmýšľam, či sa mám schovať. Zutekať. Rachot vyplašil vtáky, ktoré vzlietli do bezpečia. Nie. Nemohol to byť výstrel z pušky. Možno sa vonku na ulici zrazili dve autá. Zvedavo pozriem do ulice. Nič nevidím. Všade vládne ticho. V hrudi cítim mierne chvenie, na chvíľu znehybniem. Hrástka susediek kráča ku mne.

„Rami!“

„Čo sa stalo?“

„Auto.“

Ich ruky sa dvíhajú ako krotké vlny, pripravené upokojiť rozruch navôkol. Každé gesto je plné emócií. Každý pohľad v sebe nesie ľahké predstierané zľutovanie, ktoré vo mne vyvoláva údes.

„Auto?“

„Áno. Sklo.“

„Sklo?“

„Čelné sklo.“

„Ach! Kto to bol?“

„Betinho.“

„Ach!“

Z výšin oblohy sa mi do hrude zabodne neviditeľná dýka. Onemiem ako kameň, mám strach. Len si ticho vzdychnem: Ach, Betinho, môj benjamín. To auto patrí zámožnému mužovi. Čo len so mnou bude?

Upadnem do hlbokého, nemého delíria. Návaly úzkosti mnou zmietajú ako čepele vetra. Toto nešťastie ma naplňa smútkom. Zacnie sa mi. Tony môj, kde si? Prečo tu musím sama riešiť každodenné ženské aj chlapské starosti, kým ty sa flákaš ktoviekde?

V živote ženy sa vyskytnú chvíle, keď sa cíti nepovšimnutá a nechránená ako zrnko prachu. Kde si, Tony môj, že ťa tu nikdy nevidím? Kde si, manžel môj, aby si ma ochránil, kde? Som poctivá žena, vydatá žena. Vzbura v mojom vnútri sa šíri všetkými smermi. Krúti sa mi hlava. V ústach cítim trpkosť. Nevoľnosť. Hnev. Bezmocnosť a zúfalstvo.

Betinho sa prirúti ako strela, schová sa v izbe a čaká na svoj trest. Bežím za ním. Pokazil mi celý víkend, nedeľu zahalilo nešťastie. Musím zakričať, aby som zahнала trpkú príchuť v ústach. Musím mu vynadať, aby som zmiernila vlastnú bolesť. Musím niekoho potrestať, aby som sa cítila nažive.

„Betinho!“

Nevládzem kričať. Na Betinhovej tvári sa jagajú slzy ako mesačný svit. Betinhov smútok prekypuje nevinnosťou. Betinhov plač je sladký ako spev vtáčika. Jeho telo sa chveje ako krík, na ktorom sa pohojdávajú kvety v ľahkom vánku. Cítim zápach moču.

„Betinho! Chlapci sa od strachu nepocikávajú!“

„Mami, to mango!“

„Mango?“

„Áno, zrelé mango, tam hore.“

Zadívam sa na mangovník. Mango sa pokojne hojda vo vánku. Vyzerá veľmi lákavo, to áno. Oblé. Mladé. A Betinho mu chcel zabrániť v rozkvetení, ešte je nezrelé.

„Ach, Betinho, čo si mi to urobil?“

„Potrestaj ma, mami.“

Betinhov hlas mi vibruje v ušiach ako sladký šelest borovic a riedi môj hnev na ľútosť. Môj krásny synček. Namiesto odpustenia sa dožaduje trestu. Mám doma čestného muža. Som dojatá. Očarená. Hnev sa pominul. Som hrdá matka.

Cez okno v izbe ku mne dolieha vrava z ulice. Slová, ktoré začujem, ma uvrhnú do zúfalstva. Cítim, ako mi plamene oblizujú znútra kosti. Vrie to vo mne. Oči mi zvlhnú od slz. Keby bol môj Tony nablízku, pokarhal by syna ako otec a chlap. Keby tu teraz bol, vyriešil by si to s majiteľom rozbitého čelného skla, muži si to vedia vysvetliť, ach, keby bol môj Tony nablízku!

Ale kde sa potíka môj Tony, ktorého som nevidela od piatka? Kde sa túla môj muž, ktorý mi tu nechal deti a domácnosť a neprejavuje nijaké známky života? Manžel v dome je symbolom bezpečia, ochrany. Keď je manžel doma, zloději utekajú. Muži vzbudzujú rešpekt. Susedy si len tak neprídu pýtať soľ, cukor, a už vôbec nie ohovárať iné susedky. Keď je manžel doma, domov je skutočný domov, poskytuje pohodlie a dodáva mu vážnosť.

Betinha nechám v izbe a vyjdem na ulicu. Majiteľ auta besnie sťa divý zver. Čakala som, že ma na mieste zahrdúsi, ale ani nemukol. Je to ten typ, čo hovorí vzletne a neuráža ženy. Podídem k nemu a ospravedlňujem sa za syna. Hovorím mu, že môj manžel, doktor Tony, policajný dôstojník, všetko vyrieši. Súhlasí, no zrejme mi neverí. Ktorý čestný muž už len uverí slovám zúfalej ženy?

Zástup žien sa mi ponáhľa naproti. Utešujú ma. Dona Rami, deti sú raz také. Hovoria o deťoch a rozbitom skle. A aj o neprítomných manželoch, ktorí sa nepostarajú ani len o deti.

„Za neporiadok v dome môže neporiadny chlap,“ posťažujem sa. „Za všetko môže Tony. Nikdy tu nie je. Najprv to bola len jedna noc, potom ďalšia a ďalšia. Stal sa z toho zvyk. Vraví, že má nočné šichty. Dozerá vraj na policajtov, lebo zloději vždy útočia pod rúškom tmy. Tvárim sa, že mu verím. Ale mužské kroky sú ako slimačia stopa, nedajú sa skryť. Viem veľmi dobre, kde sa fláka.“

„Nie si jediná, Rami. Napríklad môj manžel,“ hovorí jedna suseda, „ma pred rokmi opustil a utiekol za štrnásťročnou žabkou, aby s ňou začal nový život. Starec, z ktorého sa stal pubertiak.“

„Ten môj má zasa typické milenky s deťmi a so všetkým, čo k tomu patrí,“ hovorí ďalšia. „Myslíš, že ma to trápi?“

Zahľadím sa na ne. Unavené, použité ženy. Krásne či škaredé. Mladé či staré. Ženy, o ktoré z lásky bojovali. Navonok živé, vnútri mŕtve, večne prebývajúce v temnote. Ale prečo od nás odišli manželia, prečo nás opustili po dlhých rokoch spolužitia? Prečo sa nás zbavili ako hrby šiat, bremena, a naháňajú sa za mladými tváričkami a novými láskami? Prečo sa im v starobe zmenili chůtky? Kto povedal starým chlapom, že zrelé ženy nepotrebujú nehu? Ach, Tony môj! Tak veľmi túžim, aby si tu bol. Aby si vo mne znova prebudil mladosť. Kde si, že ma nepočuješ?

Susedy ma utešujú hrozivými príbehmi. Sú totiž matky. V snahe zmierniť moju bolesť mi rozprávajú vlastné bolestné trnité príbehy.

Rojčime pridusenými nostalgickými hlasmi. Pred očami sa nám vynárajú príznaky, manžel, čo odišiel a viac sa nevrátil. Každý deň bojujeme, aby sme utíšili túto bolesť. Na mojej ulici osamela väčšina žien, manželia sa im vyparili takmer súčasne. Ja jediná ešte občas uzriem mužskú tvár – príde sa len najesť a prezliecť. V tejto štvrti muži nežijú, hlavami rodiny sú ženy. Až keď príde noc, nenápadne sa vkrádajú do domov sťa zlodeji. Zaiste sú to ženáči. Z týchto vzťahov sa potom rodia deti, hoci väčšina z nich do konca života nespozná svojho otca.

Láska. Také krátke slovo. Krásne, vzácne slovo. Silný, nepoplatiteľný pocit. Len päť písmen, ktoré v nás prebudia všetky pozemské city. Ženy hovoria o láske. Muži hovoria o láske. O láske, ktorá príde, ktorá sa pominie, ktorá utečie, ktorá sa skrýva, ktorú hľadáme, ktorú nachádzame, ktorú si vážime, ktorou pohrdame, ktorá vyvoláva nenávisť a rozpútava nekonečné vojny. V láske sú ženy porazeným vojskom, poplačme si. Zložme zbrane a prijmime samotu. Píšme básne a spievajme do vetra, aby sme odplašili bolesť. Láska je pominuteľná ako kvapka vody na dlani.

V hĺbke noci prebývajú sny. Občas sú farbisté ako kvety. Inokedy sú ako čierne vtáky, tancujúce v tme sťa prízraky. Stmieva sa, panebože, desím sa chladnej postele. Zložím hlavu na vankúš a počítam, koľkokrát som už zomrela. Odolám. Nemôžem sa zmieriť s tým, že ma opustil. Mňa, Rami, krásavicu. Mňa, Rami, múdru ženu. Muži ma milovali. Viacerí sa o mňa zamladi bili. Rozpálila som v nich vášeň. Zo všetkých, čo po mne túžili, som si vybrala Tonyho, najhoršieho z nich, o ktorom som si vtedy myslela, že je najlepší. Moje šťastie vo vyše dvadsaťročnom manželstve však trvalo len dva roky.

Zatvorím oči a štvoram sa na horu vo svojom vnútri. Hľadám sa. Márne. V každom kúte svojej duše nachádzam len jeho obraz. Vzdychnem si a z úst sa mi vyderie iba jeho meno. Zostúpim až k samej podstate svojho srdca, a čo tam nájdem? Zase len jeho. Úprimne, bezhranične ho milujem, prečo to nevidí?

Mužom nikto nerozumie. Ako mnou môže Tony tak pohrdať, keď na mne nie je nič zlé? Poslúchnuť som ho vždy poslúchla. Vždy som mu urobila po vôli. Vždy som sa oňho postarala. Strpela som aj jeho vrtochy. V dnešných časoch je dvadsaťročné manželstvo čosi nevidané. Skromnosť dajme teraz bokom, som najdokonalejšia žena na svete. Ja som z neho spravila toho, kým je. Dala som mu lásku, dala som mu deti, čím sa zaviazal k tomuto životu. Pre jeho sny som sa vzdala tých svojich. Obetovala som mu svoju mladosť, obetovala som mu svoj život. Preto opätovne tvrdím, že žiadna žena v jeho živote sa mi nevyrovná! A predsa som tá najsmutnejšia žena na svete. Odkedy ho povýšili na policajného dôstojníka a peňazí má, koľko chce, do domu vkročila nevera. Jeho niekdajšie flirty boli ako slabý dážd, ktorý zadržal daždník, nedotkli sa ma. Teraz však tancujem osamote na opustenom javisku. Strácam ho! A on trávi dni v spoločnosti tých najkrajších maputských žien, ktoré mu padajú k nohám ako diamanty.

Podídem k zrkadlu, aby som zistila, čo je na mne také zlé. Na tvári vidím veľké čierne kruhy pod očami, panebože, aké sú obrovské! Posledné dni som preplakala, plačom viac, ako

by sa patrilo. Pozorne sa zahľadím na seba. S touto zronenou maskou vyzerám ako prízrak, toto nie som ja. Neisto zanôtím dávnu pieseň, pri ktorej sa na povrch prederú slzy. Pri speve cítim pevnú pôdu pod nohami. Pochádzam zo spevavého národa. V tejto zemi sa spieva v radosti aj bolesti. Celý život je jedna úžasná pieseň. Spievam a plačem. S potešením sa kochám v slaných slzách, čo mi stekajú po tvári. Ach, ako len plač oslobodzuje!

Upokojím sa a vrátim sa k zrkadlu. Oči, ktoré sa v ňom zračia, sa jagajú ako diamanty. Vidím tvár šťastnej ženy. Pery, ktoré sa odrážajú v skle, nesú dobré správy, nie, nemôžu byť moje, ja sa neusmievam, plačem. Prepánajána, môjho zrkadla sa zmocnila votrelkyňa a smeje sa na mojom nešťastí. Alebo je tá votrelkyňa vo mne? Pretriem si oči, asi som sa pomiatla. Chcem pred tým obrazom ujsť, ukryť sa v perinách. Ustúpim o dva kroky. Obraz ma napodobní. Podídem o dva kroky bližšie a zahľadíme sa na seba. Môj odraz je zdrojom svetla a ja som studňou nešťastia. Som tučná, kyprá, ona štíhla, upravená. No má rovnakú farbu očí. Aj farba jej pokožky je ako tá moja. Čí obraz ma hypnotizuje a láka?

„Kto si?“ spýtam sa.

„Nespoznávaš ma? Len sa lepšie prizri.“

„Pozerám sa. Ale kto si?“

„Si slepé, dvojča moje.“

„Dvojča? Ja nemám dvojča. Z piatich detí mojej mamy ani jednej nie sú dvojčatá. Stojím pred svojim zrkadlom. Ale čo tu robíš ty?“

„Si slepé, dvojča moje. Prečo plačeš?“

Z úst sa mi spustí prúd nárekov. Rozprávam jej o svojom nešťastí, hovorím jej, že ženy tohto sveta mi ukradli manžela.

„Ako sa dá ukradnúť živý človek, a navyše policajný dôstojník?“

„V tejto zemi sa kradnú manželial!“

„Si ako malé decko, dvojča moje. Omrzela si ho, tak odišiel.“

„Klameš!“

Zachváti ma panika. Kým ja nariekam, môj obraz tancuje. Prestanem vzlykať a mlčky načúvam čarovným tónom tohto tanca. Načúvam vlastnému tichu. Aj moje ticho tancuje

a roztancovalo moju žiarlivosť, samotu, bolesť. Aj moja myseľ tancuje, krúti sa mi hlava. Zbláznila som sa?

„Prečo tancuješ, zrkadlo moje?“

„Oslavujem lásku a život. Tancujem nad životom a smrťou. Tancujem nad smútkom a samotou. Do hlbín zeme zadupem všetky hrôzy, čo ma trýznia. Tanec oslobodzuje myseľ od chvíľkových starostí. Tanec je modlitba. Tancom oslavujem život, kým čakám na smrť. Prečo netancuješ?“

Tancovať. Tancovať pri porážke svojho protivníka. Tancovať na oslave svojich narodenín. Tancovať nad odvahou svojho nepriateľa. Tancovať na pohrebe milovanej bytosti. Tancovať okolo vetry v predvečer významnej bitky. Tanec je modlitba. Aj ja chcem tancovať. Život je jeden nevšedný tanec.

Snažím sa chytiť svoju spoločníčku za ruku, chcem si s ňou zatancovať. Aj ona mi podáva ruku, no nedarí sa jej stiahnuť ma k sebe. Delí nás studená, ľadová, sklená zábrana. Strápnem a pozorne sa na ňu zadívam. Jej rozjasené oči majú moje črty. Jej krivky pripomínajú tie moje. Jej vnútorná sila sa podobá na tú, ktorú som mala a stratila. Tento obraz nie som ja, je to obraz niekoho, kým som bola a kým by som znova chcela byť. A možno je aj môj, ale v inej dimenzii.

Snažím sa pobožkať ju na tvár. Nedočiahnem. Tak ju pobožkám aspoň na ústa. Bozk má príchut' ľadu a skla. Ach, moje hrdé zrkadlo. Ach, moje zvláštne zrkadlo. Zrkadlo, čo všetko odkryje. Žijeme spolu, odkedy som sa vydala. Prečo si mi až dnes ukázalo svoju silu?